in ad exercitum, item *de opulentia ad opulentiã, de doctri-*
na in doctrinã, de accademia in accademiam. Hoc est, ibunt turmatim, vulgo (*di squadrone in squadrone*) in templum; vel crescet eorum doctrina adeò, ut eam videat quisque in Ecclesia, aut donec perveniant ad perfectam Dei notitiam. Sed *opulentiæ* vox indicat à captivitate recuperandam pristinã opulentiam, ac majorem etiam illa: *fortitudinis*, vires ac robur, tum verò, ut vincant itineris difficultates, & perveniant alacres ad templum, quo legislator sanxit omnes Hebræos minimũ ter in anno convenire. Quod per anagogem convenit itineri in cœlum. Nomina חיל *chail* & δύναμις non significant propriè *moralem virtutem*; sed ea quæ dixi, præsertim *robur*, & *exercitum*: præterea, *murum*, vel *fossam*, quæ minimè sunt ad rem, ut notat Richardus Cenomanus. Non tamen male de morali virtute exponitur, quæ vocatur Græcè ἀρετὴ etiam ab Euthymio, Niceph. Basilio, Theod. quia δύναμις ψυχῆς ῥωσποιοῦσα τὴν ἀρετὴν, ut primi duo docent, idest, *facultas animæ coroborativa virtus est*. Latinis passim hic placet sensus, ex quibus Aug. præter Cassiod. Gregorium *a*, & alia Latina psalteria, usurpant verbum (*ambulabunt*) pluraliter autem *à virtutibus*.) Virtutem verò, in quam eatur, & ambuletur, ἀναγωγικῶς, Christum ipsum interpretantur, *qui est Dei virtus* b (id etiam Athanasius *c* docet) vel complementum virtutis in statu beatitudinis. Conveniunt quoque omnes, indicari processum, & quasi ascensum illum, de quo prius actum est, gradusve, & scalas, per multiplicia Dei dona, vel gratis data, vel præsertim quibus meliores efficiamur, atque propiores beatitudini, ad quam tendimus. Basil., aut Theod. progressionis istius exempla in pietatis exercitio spectantes, dant à precatione, ad hymnodiam, ab hymnodia ad supplicationem, ab hac ad divinorum oraculorum lectionem, ut sic singulis diebus à virtute ad virtutem transeuntes, divitias nostras auctiores reddamus. Euthymius addit à lectione ad imperfectorum quorumlibet admonitionem, atque exhortationem, ab exhortatione ad gratiarum actiones, Deique laudem. Item ab humilitate ad luctum, ex hoc ad compunctionem. Demum à virtute donorum Dei, quæ hic in terra nobis præstantur, ad eorum virtutem, quæ in cœlorum regno tribuentur. Virtutem intelligit aut lumen gloriæ, aut aliarum, quæ nos efficiunt sanctos, perfectum statum. August. virtutem ad quam itur, & Christum interpretatur (quod innuit etiam Nyssenus *d*, & Bernardus *e*, & contemplationem Dei per virtutes, quas vocat actionis, & non erunt ibi earum actus necessarii, ut discretio inter bonum, & malum, quia nulla occurrent mala; subventio alienæ indigentiæ, cui subveniatur, quod refert ad justitiam: non temperantiæ actus, ubi nulla erit libido refrænanda; non fortitudinis, ubi nulla mala toleranda.

Communior opinio est, remansuras in beatis virtutes etiam morales, quas hic habebant, & nonnullum actum habituras, ut amoris erga objecta propria, mediaq; quæ ad illa pertinent; necnon delectationes de illorum adeptione reali, vel apprehensa, & cujusdam desiderii absoluti de continuatione illarum virtutum, hypothetici autem, operandi eo modo quo in via, si se offerret occasio; & odii fugæq; circa vitia, & mala opposita, sed absq; tristitia. Quæ passio cum ceteris, quatenus repugnant beatitudini, non egebunt moderatione moralium virtutum. In quo sensu August. tantum negat locum ibi virtutibus istis esse. Lege recentissimum de nostris Theologum *f* Joannem Salas, qui plures alios citat. Idem certè August. *g* locis aliis ostendit ex professo, virtutibus locum esse in beatitudine, ac nonnullis actibus earumdem, ubi conspicit veritatem, anima manet immaculata, nihil molestiæ patitur, uni Deo subditur ceteris supereminens creaturis, quas illas quatuor, inquit, virtutes perfectas, atque consummatas appellari posse. Hieronym. *h* procesu de virtute in virtutem innui velut præsentia bona futuris cumulari, sicut quum his jubet nos Apostolos *i gaudere*: ut & è contrario per duplicem conturbationem, & *væ k* significantur præsentia, & futura mala. Revocari porro huc possunt quæ disputata sunt prius de ascensionibus in corde dispositis, & à Greg. *l* scribuntur, ubi explanat *singulos illos gradus, quos pronuntiare Job m volebat*, & illustrat parabola seminis germinantis, & increscentis, ac *fructificantis primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica n*; & Danielis *o* exemplo, qui positione corporis sui, quam insinuare studuit, hæc meritorum incrementa signavit. Monet etiam in una eademque virtute distinctis ordinatisq; modis, quasi quibusdam gradibus ascendi, hocq; innui similitudine illius, quem vidit Ezechiel *p mille cubitos mensum se vero transductum per aquam usq; ad talos, deinde usq; ad genua, tum usq; ad renes, postea non potuisse pertransire* Joannes Vitalis *q* progressiones in virtutibus quæ dicantur ascensiones, quia sunt circa ardua, comparat cum variis rebus quæ surgunt, & ascendunt: fidem, quæ facit animam ascendere per puritatem intentionis, cum flore: spem cum virgulto sive virga, per sanctitatem mediationis: charitatem cum flamma, per ignitionem affectionis: prudentia cum aquila, per subtilitatem contemplationis: temperantiam, cum nube, per refrigerium carnalis delectationis: fortitudinem cum leone (hic enim saltat, & insilit) per patientiam tribulationis: justitiam cum fonte (qui quoq; salit) per opera pieratis. *Semper ad ostium pulsatur nostrum r dicituruq; surge s, propterea; surge, t qui dormis*: per scalam mysticam *u*, ascendendum, de qua dixi prius; sic *currendum non quasi in incertũ x sed ut comprehendamus y* primus gradus vicinus est terræ, sequens similis est priori; sic per æquales gradus, inquit Ambros. *z*, (& volunt tamen Thologi quidam non intendi etiam supernaturales virtutes seu intensiores non infundi, nisi actus nostri sint quoq; intensiores, quod non credo) ad summa conscendit, & possumus ab imis ad summa contendere, si per processus gradiamur exiguos ad ea, quæ videntur humanæ altiora naturæ. Utitur dicto scalæ exemplo, nec non Basil. *a*, qui præterea illud ad idem propositum perpendit; *crescite, & multiplicamini*: & Paulum adducit *extendentem ad anteriora seipsum*, *b*, aliquoties etiam ipsi notavimus. Idem in eadem scala observavit Chrysost. *c* Nazianz. *d*, Gregor. *e*, & alii. Hugo in mansionibus per quas ad promissionis terram perventum est. Demonstrat verò Laurentius Justinianus *f* nullum nisi ex ordinato progressu ad perfectionem cujuscumq; artis attingere valere, multo minus ad virtutes, nisi peculiari Deus aliquos dono, & privilegio dignetur. Tandem constat, quod *qui sperat in Domino, mutata fortitudine, assumtisque pennis sicut aquilæ, curret, & non laborabit, ambulabit, & non deficiet* g. Mutatio fortitudinis indicat novam, & recentem in operando alacritatem, perinde ac situm primum quis inchoaret, diceturque, *nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ Excelsi* h. Alia namque est fortitudo quæ deponatur, ait Gregor. *i*, & alia quæ noviter inchoatur. Videlicet facit vehemens bene merendi studium, ut priora, tamersi bona, parvi æstimes, & quod negotiatori evenit, priore loco, quasi sit exiguum, ad novum majusque extimuleris.

Error fuit Begardorum, & Beguinarum non semel à nobis indicatus, rejectusque, habere in hac vita charitatem certum quemdam terminum, quem possit attingere, & ultra quem nequeat augeri. Hortatur Paulus, *ut in charitate crescamus k*; orat *ut charitas nostra magis abundet l, ut nos Dominus multipliceet, & abundare faciat in charitatem*: *ipsemet sequebatur, si quo modo comprehendere, negans jam accepisse, aut jam perfectum esse, castigabatque corpus, & in servitutem redigebat, ne forte reprobus efficeretur n* quum dicti tamen hæretici his qui gradum perfectorum assecuti essent, pollicerentur tantam securitatem, ut affirmarent, posse sibi ipsis concedere quidquid liberet, nec amplius macerandæ carni per jejunia, similiave operam debere. Damnati sunt in Concilio Viennensi *o* sub Clemente V. Nec probabilis opinio Henrici *p*, & Richardi *q* non posse augeri charitatem, & similes virtutes in infinitum. Nec verendum, ne quis ut argumentabantur fidem Hæretici, ac partim quoque Richardus, in hac vita pertingat Christi charitatem, quæ absolutè finita est, quoniam Deus prævidens quo usque pervenire cujuslibet alterius charitas posset, decrevit ei majorem conferre, quam esset ullius alterius futura.

Postremo ut alias omittam rationes, atq; testimonia, rectè Gregorius *f* præsentem tractans locum; nec, inquit, mirum, si de virtute in virtutem gradus sunt, quando unaquæq; virtus quasi quibusdam gradibus agitur, & sic per incrementa meritorum ad summa perducitur: aliud namque sunt virtutis exordia, aliud profectos, aliud perfecte progredi ex virtute communi pluribus, & necessaria, ad aliam, quæ pauciorum est, folumq; in consilio. Laudat etenim Exuperium Tholosanum Ædificopsi, quod iret de virtute virtutem, & imitaretur Domini paupertatem, ut cum illo dives fieret, & in ipso ille reclinaret caput.

Idem

a 22. Mor. c. 24. vel 20.

Sensus anagogicus.

b 1. Cor. 1. 18

c lib. 1. de Trin.

p hom. 6. in Cant.

q in Ps. 84.

f in 1. 2. tom. 2. 1. Theol. 2. d. 7. sect. 1. & 10. 2. 11. 21. disp. 7. sect. 4.

g 6. de mus. ac. 16. quæ ege quæque 4. de civit. 2. 9.

h l. 2. in c. 6. Ezech.

i Philip. 4. 4.

k Ezech. 16 23. Apoc. 11. 23.

l 2. 22. Mor. c. 24. vel 20.

m c. 31. 37. hom. 15. in Ezech.

n Matt. 4. 28

o c. 10. 12.

Idem *a*, adhuc refellit Pelagianos, volentes, qui unam haberet, virtutes omnes habere, nec hanc si cujus sit, Apostolorum, sed aliquorum philosophorum sententiam esse, nec sibi curæ esse quod Aristoteles, sed quod Paulus doceat. Potest hic locus valere adversus errorem illum Stoicum, ut sicut vitia nec paria, nec nexa inter se necessaria sunt: ita omninò sentiamus de virtutibus, sed de una transitum, & processum fieri posse ad aliam virtutem, quemadmodum de uno ad vitium aliud. Eadem de re scribit Hieron. August. *b*, definitque quod potest quis dici habere aliam, & aliam non habere, aliam magis, aliam minus habere virtutem. Simul asseverat de charitate omnium perfectissima virtute, plenissimam, quæ jam non possit augeri, quamdiu hic homo vivit, esse in nemine. Licèt hinc etiam elicere signum unum notamve illustrissimã Ecclesiæ, progressum videlicet in virtutibus, qualis in nulla umquam fuit secta. Qua de re disserit Thomas Bozius *c*, & copiosius Arias noster in opere de imitatione Christi.

Videbitur Deus deorum in Sion) Hieron. *apparebunt apud Deum Sion*. Alii aliquid supplendo, *donec conspicietur quisque eorum anie Deum in Sion*, idest, numquam quiescent, donec ad templum, ubi Deus conspicitur super arcam, pervenient. Chald. *progredientibus justis de domo sanctuarii in domum doctrinæ, apparebit labor legis ab ipsis susceptus coram Domino cujus majestas residet in Sion* Domos illas Paraphr. accepit pro virtute, & virtute: qui tamen sensus obscurior est. Septuaginta, quam nunc legunt Hebræi propositionem אל *el* cum puncto *segol*, ut nomen אל *el* unum ex iis quæ Deo conveniunt, legerunt, ideoq; transtulerunt θεῶν θεῶν Θεὸς *Deus deorum*, accipientes אלוהים *elohim* formæ pluralis, tamquam de pluribus, & non de uno dumtaxat verò Deo, ut sæpe fumi solet. Reciproca sunt, videri Deum, & apparere apud illum, & quod ille videat aut appareat (quo pacto legit August.) significantq; omnia divinum favorem, doctrinam, exauditionem, laudes quoque, & gratias illi reddiatas. Anagogicè demum Dei visionem in beatitudine; allegoricè perfectiorem notitiam de ipso in hac vita, & peculiarem rationem præsentiæ, quæ in templis nostris exhibetur per Eucharistiam potissimum. Quo pacto *Deus deorum* dicatur, dictum priore Psalmo. Videndum præterea *Deum deorum in Sion*, enarratores Græci de Incarnatione Christi declarant, juxta vaticinium quoq; Psalmi secundi: d *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*. Etymologia Sion vera, de qua dictum alias, congruit Ecclesiæ, & cœlesti patriæ. Sed speculum, ut docet Hugo, non significat, speculum aliquo modo, ut est in edito loco arido, & sicco, unde propriè Sion denominata est, posset; dici de anima ex se siccca & arida, & terra sine aqua respectu Dei, cum se Deus illi videndum præbet, quod in ipsa ille videtur tamquam Sion. Sed cœlestis patria sæpius vocatur *mons Sion, ubi est civitas Dei viventis, Jerusalem cœlestis, & multorum millium angelorum frequentia* e; pari præterea *sedes Dei, & agni, & servi ejus servient illi, & videbunt faciem ejus, habentes nomen ejus in frontibus* f Ceterum quamvis litterali sensu *videri Deum in Sion* exponatur propter arcam in templo, non tamen ita quasi ipsa arca intelligatur per nomen Dei, & arca appelletur Deus. In hoc erravit Calvin. *g*, proindeq; perperam probabit inde deteriorem illam suam hæresin, figuratè dumtaxat accipi debere verba illa *hoc est corpus meum*. Videri dicitur Deus in Sion per arcam, ut per sacrum Deo locum, in quo edebat oracula. Christi personam hic designari Athan. *b* docet, quem citat etiam Euth.

a lib. 7. adverf. Pelag.

Sectæ non habent Pro gnosticum in virtutibus. c 1. 7. de gest. Eccl. 7.

d Hebr. 12. 22.

e Apoc. 21. 3. 4.

Error Catarini.

f Apoc. 22. 3. 4.

g 4. inst. c. 17. §. 22.

h epist. de gestis in conc. Arim. & Seleuc.

i p. pastor. tol. 11.

Vers. 9.) Domine Deus virtutum exaudi orationem meam auribus percipe Deus Jacob.

Vers. 10.) Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui.

Sensus loci.

AD peregrinationes adhuc, & vallis lacrimarum gemitum rediens, spemq; in auxilio Dei, sicut antea dixerat, ponens, & ascendere de exilio ad templum cœlumq; disponens, exaudiri flagitat exercituum Deo, tum humanorum seu militem, ita ut cohibere hostes queat, tum angelicorum, qui subsidio esse valeant, & venerabundi circumstant Deum peculiariter in templo, assistuntque in cœlo, & à Deo Jacob, qui toti populo denominationem tribuens, ipse religiosius coluit votis Deum, sentitque adjutorem in tribulationibus, & peregrinationibus suis, ac Dei visiones habuit, Angelorumque & visiones, & auxilia. Invocat etiam protectorem, ut benigno dignetur vultu aspicere, ac favorem exhibere: & ut quemadmodum facie oculisque ad eum conversis, atque intentis; nullius exspetit, exspectatque auxilium quam ipsius, si vicissim suam ipse hilarem, benevolam, beneficam faciem ad se clementer convertat, quem sit tam benignè dignatus in Regem inungere, populoque suo charissimo præficere. Sic loquitur David, & orat pro populo, quem prævi[illegible]rat captivum futurum: aut etiam pro se ipso, ut quibuldam placere dixi, quum longius abesset à patria, & templo. Mystico autem sensu Græci faciem Christi, quemlibet interpretantur Christianum in Christo baptizatum, quique Christum induit, ut Deus hac precatione suscepta, divina sua providentia servare dignetur. Sumus enim, ut Basilius, ac Theodoretus argumentantur, Corpus Christi, & membra ex membro. Latini exponunt de meritis Christi, ut propter illa Deus exaudiat, quum simus quoque mystica ejusdem Christi membra, & quum in nos respicit, in faciem illius respicere censetur, quia propter illum nos respicit. Cassiodorus cum Augustino, quia semper Christum filium Pater respicit, orari vult ut respiciat, idest, ut respici faciat ab aliis, innotescere, cognosci, credi, coli, sicque eant homines de virtute in virtutem, donec tandem videatur Deus deorum in Sion. *Fide purificatur cor k divino sermone mundatur l, mundis corde viso Dei promittitur m; sine sanctimonia nemo videbit Deum n, nihil coinquinatum introit in regnum cœlorum o*, sicut & ab ingressu templi legales immunditiæ prohibebant *p*. Idcircò ut respiciat Deus in faciem Christi sui oratur, quæ *speculum est sine q macula*, ut in ea sibi complacens, non ferat in membris ejus aliquid residere, quod arceat visionem Dei, & contemplationem *Solis justitiæ r*, quum istum materialem non nisi mundi conspicere oculi possint: denique ut conformes, & configuratos faciat nos imagini, & similitudini splendentis Filii sui.

Domine Deus virtutum.) Hieronym., *exercituum*, quos, ut tam sæpe vidimus, significant צבאות *tsevaoth* & δυνάμεις, non autem propriè virtutes morales, aut mirifica opera. Etsi verum est, Deum, qui præest exercitibus, vires quoque, ac robur animi, seu virtutes morales, quæ à viribus, virove dicuntur, quoq; ἀπὸ τοῦ ἄρματος, idest à Marte ἀποπαῖα suppeditare. Ut rectè virtutum Deus imploretur ad hujusmodi impetrandam facultatem, qua liceat ire de virtute in virtutem Paraphrastes in textu Nebiensis ut Davidem loqui significet supplet, *Dixit David*.

Exaudi orationem meam.) Augustinus, *precem*. Chaldaicè קבל *Kabbel accipe*, *acceptam habeat*, quod est exaudire, quamvis Hebræum שמע *seemabh* significet simpliciter *audire*; immò & interdum ipsummet exaudire & ὑπακοῦσαι nihil aliud valet.

auribus percipe.) Hieronymus, *auscultа*. Interfitne aliquid inter tales formulas, alias notavi.

Deus Jacob.) Et hic antea, & in aliis Psalmis docui rationem hujusce denominationis. In fine est סלה *selah*, & διάψαλμα, cujus illud unum officium proposito congruit, ut vehementiorem denotet effectum, & rei de qua tractatur, gravitatem.

Protector noster aspice Deus.) Hieron. *clypeus noster vide Deus*. Hunc, scutumve significat propriè מגן *maghen*, & ὑπερασπιστὴς cum qui clypeo scutoque prætensio tegit alium, ut crebro monuimus. Christus objecto corporis tamquam scuti, debita nobis vulnera excepit. *Dabis eis*, ait Jeremias *s*, *scutum cordis laborem tuum*; quod etsi Hieronymus in deteriorem sumat partem, de obstinatione Judæorum secuta post passionem Christi, possumus in bonam transferre, ut beneficio tanto bene utentibus, scuti loco sit, atque salutiferæ protectionis adversus tentationes, ac tribulationes. Quibus passio Christi est מגן *maghen*, hoc est, *scutum*, iisdem est juxta patonomasiam Jeremiæ *t* מגניות *manginah Psalmus*, *cantillatio*, *lætitia*. Paraphrastes hoc membrum interpretatur de meritis Patrum, *merita Patrum nostrorum respice Deus*. Hic aspectus Dei benignus est, ut sæpe alias. Respicere Dei, ait Gregorius *u*, est ea quæ amissa, ac perdita fuerunt, ad suam gratiam reformare; *Rex* enim *qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo*. Usurpavit vice symboli verba ista Pius Papa *y* II.

Et respice in faciem Christi tui.) Nomen Christi, & Messiæ de aliis dicitur, præsertim regibus, interdum de Prophetis, Sacerdotibus, qui ungebantur, necnon, ut quidam

Sensus mysticus.

k Act. 15. 9.

l 1 Joann. 15. 3.

m Matt. 5. 8

n Heb. 12. 14.

o Apoc. 21. 27

p Levit. 5. 22. & seq.

q Sap. 7. 26.

r Malach. 4. 2.

s Thren. 3. 6.

t lib. vers. 63

u 19. Mor. c. 3. vel 4.

x Prov. 20.

y Alphonsus Ciacco in vita.

dam volunt, etiam de patriarchis. Sic sensus esset, ut David petere rei haberi rationem dignitatis regiæ à Deo, qui eã illi, singulari quadam ratione detulerat, & vel sibi ipsi propterea exulanti, vel populo, quem prævidebat abducendum aliquando in captivitatem, dignaretur misereri. Posset etiam censeri oratio cujuspiam de captivitate, totiusve captivi populi, interponentis mentionem, vel insignis sanctitatis Jesu sacerdotis; vel Zorobabel, qui restauravit templum, quod à Diodoro, quem citat Agellius, traditur: vel potius Messiæ, ut propter illius merita, & illius promissionem, solveret tandem Deus captivitatem. Absolutè positum nomen משיח *mesciach* unum illum eximium significat. Nostri omnes de Christo locum illum interpretantur advocato, mediatoreq; humani generis, & in cujus nomine precatur Ecclesia, preeesq; concludit per illum, ut *pro reverentia*, qua prosequitur ipsum Pater, *exaudiat a pro nobis precantem*, nosque ipsos per illum precantes. Memini alios exponere, ut respiceret Deus faciat, & cognoscere alios Christum: vel ut respiciat in Christianos, qui sunt illius membra. Eodem sensu de mediatore Christo Hilarius *b*, illud accipit, *propter* c *David servum tuum ne avertas faciem Christi tui*: quamvis *Christi* vocabulum referri ibi velit ad deitatis spiritum; David ad corporis carnem, quia formam servi, qui in Dei forma manebat, accepit. Non spernenda tropologia scriptorum recentium *d*, hac formula orari Deum à peccatore, ut non ipsum ille, sed Filium prius respiciat: si enim prius directoque peccata respiciat, actum esse de peccatore; si conjiciat antea in Filium oculos, & per eum intueatur quoque à tergo existentem peccatorem, peccatori salutem assuturam, quoniam radii divinorum oculorum per Filium transeuntes, in eo veluti frangentur ac mitescent, sicque mansuefacti, & leniores ad peccatorem pervenient: denique propterea prudenter Magdalenam *flevisse retro secus pedes Christi*: e & Davidem alibi affirmare. *Si iniquitates Deus observet, non esse qui valeat sustinere* f, sed si interveniat propitiator, *& redemtio copiosa illius* g: eamdem Magdalenam eo stantem loco, quem diximus, quasi solaribus illis oculorum Dei radiis percussam, *illico cœpisse lacrymari*, perinde ac solet solis ardore nix, cera, aut quid tale colliquescere. Quoties occurrit quod impetrare bonum velis, aut amoliri malum, hoc usurpa, *respice in faciem Christi tui*. Puta esse in Eucharistia latentem, & præsentem, ne nocere quis ad eum recurrenti audeat, ut à Jebusæis arbitrantur aliqui pro viribus, & mœnibus Jerusalem imagines cæci Isaac, & Jacob claudi propositas, ut qui obsidebant eam, quadam religione abterrentur. Constat conspectis charorum imaginibus, aut eorum quos plurimi facimus, aut execramur, variis nos affectibus commoveri. Igitur merito provocatur, ut Filii sui Christique nostri faciem Pater respiciat.

a Hebr. 5. 7.

b in Ps. 131

c Ps. 132. 10

Tropologia d Stella in Luc. cap. 7. & Petrus Vega 20 Ps. 6. paenit. versu 4.

disceptat. 4.

Diez. serm. in feria 3. post Dom in Pass.

e Luc. 7. 38.

f Ps. 129. 3.

g Ibid. vers. 4

Vers. 11.) Quia melior est dies una in atriis tuis, super millia.

Elegi abjectus esse in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Sensus loci.

INgerit novam causam vehementioris cupiditatis adeundi ad tabernacula, atria, altaria, domum Dei, præter allatas hucusq; quod hæc per se amore sint digna, quod non magis voluerimus nidi, quam hæc homini loca congruant, quod nihil in hac vita beatius contingere homini queat, quam ibi vacare rei ac laudi divinæ. Causa vero hæc, inquam, nova, sed ultimæ similis tamen est, quoniam vel unum diem dicti is locis versari melius, optabilius, jucundius, quam extra illa habitare inter peccatores, præsertim idololatras, etiamsi potestatem faciant tamquam in honesta liberaque custodia, spatiosè habitandi in splendidis palatiis, iisdemque quibus ipsi, voluptatibus, & commoditatibus potiundi. Quocirca potius, si optio detur, infimum se malle in domo Dei fungi officium, ut ostiarii, quam dicta etiam conditione, aut quavis alia meliore alibi procul ab illa.

Perspicuus est, potissimum ex dictis, mysticus sensus de habitatione in Ecclesia, *deque illo die, quem videns Abraham exultavit* h, idest, de tempore adventus Christi, ac demum de die, qui noctem nescit, in æterna felicitate.

h Jean. 8. 56.

Quia melior est dies una in atriis tuis super millia) Chaldaicè, *quoniam melior est habitatio unius diei*, vel, *melius est habitare uno die, in atrio, aut in aulis sanctuarii tui, quam mille extra*, *vel*, in textu Nebiensis, *in captivitate*. Particula vero causalis refertur ad membrum sequens, ut idcirco dicat quicumque hic loquitur, ellegisse se abjectum esse in domo Domini, &c. Quamquam Euthymio placet asseveranter poni, idemque valere quod ἀληθῶς καὶ ὄντως. Anonymus Græcus, quem citat Agellius, explicans cum communiore sententia quam posui de Christi adventu, ejusdemq; veluti die, qui longe sit præstantior veteris religionis diebus, qui numero mille indicentur, observet à templo Salomonico usque ad adventum Christi tot annos numerari, idem præterea innuit verbis alterius Psalmi i; *Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna*. Vult etiam quod unus dies in atriis Domini actus, hoc est, in Ecclesia præsignabat illud resurrectionis Salvatoris nostri milienarium. Lego quid simile in manuscripto Nicephoro Blemmida Sfortianæ bibliothecæ, quem utendum procuravit mihi vir eruditissimus Joannes Dimitianus Cæphaloniensis. Inducit orationem Christo factam, cui Propheta dicat, ὅτι κρείσσων ἡμέρα μία ἐν τοῖς αὐλαῖς σοῦ ὑπὲρ χιλιάδας πεμπε, τῶν ἀπὸ Σολομῶντος οὗ κτισαντος τὸν σὸν οἶκον χρόνων ὄντων ἕως τῆς σῆς παρουσίας διέσπασε χρόνους κρείσσων τούτων ἑκάστου τῶν ἐν τῷ νῷ σου μακαρίτου ῥαψῳδούμενος σοῦ, *quia melior dies una in atriis tuis super millia, quam sint à Salomone, qui construxit templum, mille anni usque ad tuam præsentiam, Domine Christe, melior, inquam, dies illa una his omnibus annis, quæ nimirum est in templo corporalis præsentiæ tuæ*. In Romano Martyrologio natus dicitur Christus ab unctione David in Regem anno 1032. quomodo hic ferè numerus mille abiit ab excitato templo, quod accidit *Salomonis anno septimo* k, quem etiam *ultima inunctio David in Regem facta sit septimo postquam regnare cœperat anno* l.

i Ps. 89. 4.

k 3. Reg. 6. 38.

l 2. Reg. 5. 5.

Parœmialis oratio est, qua, ut Basilius, ac Theodoretus docent, significatur plus reportari una die in templo utilitatis, quam alibi, etiamsi multa dierum millia impendantur. Prior sensus coactior est: quia dierum millia pro annis accipit, diem unam pro vera die; & numerum pluralem χρόνων pro singulari, tametsi אלף *aleph* sit numeri singularis, numerusque pro numero accipi posset. Denique olei Hebraismum. Hortatur Augustinus ut ad unum diem festinemus, à millibus dierum, sicut imus à virtutibus in virtutem. Alio autem loco *m* scribit de ardenti beatitudinis desiderio ad hunc modum. Tanta est pulchritudo justitiæ, tanta jucunditas lucis æternæ, hoc est incommutabilis veritatis, atque sapientiæ, ut etiamsi non liceret amplius in ea manere, quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis, & circumfluentia temporalium bonorum rectè meritoque contemnerentur. Non enim falso, aut parvo affectu dictum est; *quoniam melior est dies unus in atriis tuis super millia*. Quamquam & alio seniu possit intelligi, ut millia dierum in temporis mutabilitate intelligantur; unius autem diei nomine incommutabilitas æternitatis vocetur. Hactenus Augustini pia sua visque oratio, quæ transscribitur à nescio quo Auctore tractatus de triplici habitaculo apud eumdem Augustinum *n*. Cui & hanc admirabiliorem adde *o*; si quotidie oporteret nos tormenta perferre i. ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni possemus in gloria venientem, & sanctorum ejus numero sociari, nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tantiboni, tantæque gloriæ participes haberemur? His affinia Gregorius *p* habet quadam homilia. Athanasius *q* vim tantam facit in comparativo nomine κρείσσων, *melior*, ut inde probet nullam fere cognationem esse cœlestibus atriis cum terrestribus domicilis, rebus æternis, & spiritualibus cum caducis, & mortalibus similitudinem nullam: denique non comparationem hic significari, sed differentiam in natura, quod aliis exemplis confirmat. Quo pertinet doctrina ejus, quem vocant Hieronymum, in commentario hujus loci, ubi ait, non esse malam expositionem, melius mihi est in regno cœlorum parum habere, quam hic totum, hoc est, in isto sæculo: sed meliorem, si posset fieri, ut aliquis una die esset in regno cœlorum, & postea præcipitaretur, rectè dictum, *melius est dies una in atriis tuis*; non vero quod dicit *una dies*, intelligens in regno cœlorum, ejusmodi diem intelligere, quæ non habet noctem, & tenebras, sed semper lux est, quare qui una die in regno cœlorum fuerit, semper ibi futurum. *Erit dies una*, inquit Zacharias *r*, *quæ nota est Domino, non dies, neque nox*: & ut Job *s*. *Quasi meridianus fulgor consurgens ad vesperam*. Libet advocare hic Tullia sententiam, id&c quam de suæ patriæ, de notissimæ quam in cœlo est amore, Ulysis exemplo, pronuntiare. Ac si nos, ait ille, id quod maxime debet, nostra patria delectat, cujus tanta est vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in asperrimis saxulis, tamquam nidulum, affixam (de nido nostet fub initium Psalmi meminit) sapientissimus ille vir immortalitati (quam pollicebatur Calypso) anteponeret; quo amore tandem inflammati esse debemus in ejus modi patriam, quæ una in omnibus terris domus est; virtutis, imperii, dignitatis? cujus primum nobis mens, mos, disciplina nota esse debet, vel quia est patria parens omnium nostrum, vel quia tanta sapientia fuisse in jure constituendo putanda est, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Ita porro comparatum, usuque ipso comprobatum, quod cum voluptate fit, breve ac momentaneum, quod cum molestia, & dolore, longum diuturnumq; censeri. Et quia *spe gaudemus* b, *in tribulatione quoq; patientes sumus* c, *scientes quod non sunt condignæ passiones ad futuram gloriam* d, *& quod momentaneum, ac leve tribulationis supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operabitur in nobis*, non considerantibus temporalia, sed æterna e. *Visfuit Jacobo pauci septem annorum dies, quibus pro Rachele servivit Labano, præ amoris magnitudine* f. Et simul tamen vere ille impotenter amans dixit:

Si mihi non hæc lux toto jam longior anno est.

Et Phædria valde se prædicabat continentem, quod triduum abstingeret amoribus: denique *spes quæ differtur, affligit animam* g, *& noster suspirabat longitudinem, ac prolongationem incolatus* h. Sic est, & omna quærvis ardenter amanti longa, & rei æstimanti præstantiam exigui pretii quantumvis videtur labor. Cur brevia videantur, quæ jucunda, quæ molesta longa, differit contra Colotem Plutarchus *i*. Nec aliam demum tradit, quam quæ modo indicata est.

Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.) Hieron. *in tabernaculis impietatis*. Alii præterea transferunt locum totum aliter, *elegi esse in limine in domo Dei mei, potius quã &c.* Aut *malo desidere ad limẽ domus Dei: elegi super limẽ habitare domus Dei manere, accubare, ostiarius etiam esse*, ut Campensis, ac Nebiensis interpretantur, allique qui carmine psalmos enarrant, ut melior ille poeta, quam Christian. *k*:

Sim custos potius liminis in tuo
Templo, sancte parens, quam Sulyma prœcul
Degam inter scelerates,
Multis clarus honoribus.

Crucius noster,

Asservare domus hic claviger ostia mallem,
Sceptrifer in scelerum quam ditione coli.

Hebræum verbum סף הסתופף *histhopheph* à סף *saph*, quod est *limen, & postis* significat, ut R. Kimhi docet, *ad limen stare, in limine manere*, quasi dicas cum Cajet. *liminare*, & consequenter quod vulgo dicunt, (*albergare*) *& hospitari*, quia per viam liminis, domum ingredimur. Paraphrastes utitur verbo אדבקא *idabbaka* quod valet *adhærere, conjungi, agglutinari*, sicut Heb. דבק *davak*. Quare perabjectum esse, & κατεστιγμένον, quod Niceph. exponit κεκρυμμένον ἐν τῷ οἴκῳ, *projectum in solo seu pavimento esse*. Interpretes nostri continuam illam adhæsionem, & quasi agglutinationem ad limen domus Dei, sive templi voluerunt intelligere, & propter antithesin cũ habitatione in tabernaculis peccatorum, illam, quæ cum abjectione atq; humiliatione feret, seu quasi fungendo munere ostiarii, seu veluti purgantis, ac verrentis templum, seu se se provolentis venerationis caussa, seu consistentis ibi etiam ad eleemosynã seu more personæ vilioris, quæ injurias quoq; excipiat, & ut Apollin. ait, audiat *ἀτιμίας*, idest *miser ac miserandus* vocetur: seu ritu pœnitentis publici, qui saltem postea in Ecclesia pro foribus templi stratus humi transeuntium se pedibus calcandum objiciebat. Hoc aliter Scriptura dicit *gradus ostiorum extere pedem* l, *vigilare ad fores quotidie, & observare ad postes ostii* m. Coritarum, qui sunt hic in titulo, munus erat observare templi aditum, & ad limina stare, seu *Custodire vestibula tabernaculi, & foravum Domini introitum* n. Sed *& piæ mulieres ex cubabant in liminibus templi*. Verum abjectio ista plus importat. Coritæ autem non pro se tantum, pro ceteris quoq; id profitentur, qui erant in captivitate Babylonis, sive pro illis David, ut etiam Chrysostom. *p*, insinuat. Idem præterea *p*, asserit cum Abraham fecessit in solitudinem usq; *Bethel, locumque altaris, in quo prius invocaverat Deum* q, multis jam antea sæculis impleviste, quod hoc loco canitur. Deo servire regnare est, ingenuitas vera, servilia obire, *propter eum qui formam servi accepit pro nobis* r: magnum beneficium *veri sicut ex mercenarii Dei unum* s. Non puduit Agatham humilem, & servilem Christianorum vitam agere, quamvis nobili genere natam, sed multo præstantiorem reipondit esse Christianam humilitatem & servitutem, regum opibus, ac superbia. Nota satis religiosa Paulini Aquitani nobilissimi, ac locupletissimi, qui postea Noræ Episcopus fuit, humilitas in colendo, ac verrendo Felicis templo t:

Illic dulce jugum, leve onus, blandumque feremus
Servitium sub te domino, etsi justus iniquis
Non egeas servis: tamen & patiere & amabis
Qualescumque tibi, Christo donante, dicator.
Et foribus servire tuis, tua limina mane,
Mundicie curare fores, & nocte vicissim
Excubias servare pias, & muncre in isto
Claudere promeritam, defesso corpore vitam.

Honor quidem honorifico per se alioquin officio ab adeo honorata accessit persona, multo magis, quam ædilitatis, procurationisve viarum sternendarum, quod Epaminondas oblatum contumeliæ caussa, recepit sine ulla cunctatione, atq; ex abjectissimo, pro amplissimo ornamento expetendum Thebis reddidit u. Honoris cupidus Cæsar primum se terio dixit malle in oppido Alpium barbaro, quod homines pauci tenuesq; colebant, esse, quam Romæ fecundum x; modestiæ studiosus Christianæ infimum se libens abjicit in locum, quia qui minimus ibi, meritis quoque & amore ad versus Deum ultimus est; ut autem quis maximè humilis, maximoq; profequitur Deum honore, in amore erga eumdem esse maximus contendi. Quod attinet ad *liminum* vocabulum, quod Hebræo verbo hic indicatur, cur Apostolorum limina nominata sint, Baronius y caussam refert ad reverentiam, observantiamq; religiosam, quia moriserat adeuntibus eorum Basilicam, ante illius ingressum ad limina pro cumbere, postesq; deosculari, & ibi preces fundere. Probat id exemplis etiam ex basilicis aliorum Sanctorum. Decerpo ex illo potissimum, quod de ea scribit Chrysost. z universe, & de Vaticana basilica quod Sidonius *b*. Testatur hic se ipsum liminibus ejus affusum, omnem protinus sensisse membris male fortibus explosum esse languorem. Item illud ad rem facit, quod eadem de caussa portas ipsas atrii templi reliquis veteres olim ornabant. Frequentabantur eadem Apostolorum lumina à Christianis, ab Episcopis autem quotannis ex decreto Anacleti & Zacharię Papæ *b*. & innuit Gregor. *c* Imperatores ipsi etiam post mortem extra Apostolorum vestibula Constantinopoli sepeliri volebant, fierique piscatorum hac ratione ostiarii, ut scribit Chrysost. *d*; ut omittam reges, maximè Angelos, principes, qui sibi domicilium, ac fixam sedem propè templum Petri, ubi perpetuo degerent, velut quidam, ut vocant, mansionarii ac ædituì, constituerunt. Gentiles ipsi supplices ibant per omnia templa, quum deorum ante ora prostrati, teste Arnobio *e*, limina ipsa convenerint osculis. Unde poetas *f* quidam:

Non ego sincrui, dubitem procumbere templi
Et dare sacratis oscula liminibus.

Quid vero dicam de religioso instituto, quod in sui ipsis abjectione, humiliatione, despicientia hominem instituit, & abjicit infra omnes, quam id nobilissimi, potentissimi, sapientissimi multi amplexi sint ex propria animi electione ac destinatione? immo ex illius electione, qui dixit, *non vos me elegistis, sed ego elegi vos* g? Infinitus esset si recensere vellem. Legantur Bozius de notis ignifvæ Ecclesiæ, Platus de bono statu religiosi, Franciscus Arias tomo primo de imitatione Christi, omnium ordinum religiosorum annales, historiæ Ecclesiasticæ, sanctorum vitæ. Gallicani generis Constantini, Placidiæ, Pulcheriæ, Eudociæ Imperatricum, & similium aliorum trita sunt exempla. Nec eligunt dumtaxat veri religiosi, ambiuntq; intra religiosos parietes, & apud sodales, istam abjectionem, sed extra etiam, ut sint *omnium perisperma* h, *& maledictum, quod esse Christus pro nobis dignatus est* i. Argumentum quod de mundo non sinus sed domestici Christi, *si edit nos mundus* k, *persequitur, Beelzebub nominat* k, *omneq; malum dicit adversus nos* l, *dignique habemur pro nomine ejus contumeliam pati* m. Quod Hugo Cardinalis de suo, idest, ordine Prædicatorum, & altero, nempe Minorum innuit, qui

s Job. 11. 17.

t Ps. 83. 11.

u Hom. 53. in Genes.

x Gen. 13. 4. Phil. 2. 7.

y Lucas 15. 10.

z Nazian. 4. Felicit.

a Val. Max. lib. 3. c. 7.

b Prov. 13. 12.

c Ps. 118. 9.

d Opusc. 1.

e in notis martyrol. Nicomed. & 11. 1. annual. a. 60.

f Hom. 30. in 2. ep. ad cor.

g Jo. 6. 44.

h 3. de lib. arb. c. ult.

i Rom. 8. 18.

k 2. Cor. 4. 17.

l Gen. 29. 20

m Natali 4. Felicit.

n Val. Max. lib. 3. c. 7.

o Plutarch. Cæsar.

p Hom. 37. in Evang.

q Contr. Arian. cit. ap. Euthym. 11. pag. 112.

r Exod. 14. 13.

s Job. 1. 16.

t Eccl. 6. 5.

u Prov. 8. 34.

x Cotter tem. pii editum obiecvabat n. 1. Par. 9. 19 Num. 3. 5. 6. 7. 25. 28. 18. 3. 4. 7. 31. 30. 17. Deut. 10. 15. 46.

y Ezech. 38. 8.

z Hom. 4. in Matth.

a Cap. 31. 17.

b Cap. 11. 27.

c Hom. quod Christus sit Deus n. 5.

d lib. 2. epist. 70.

e Hom. quod Christus sit Deus n. 5.

f in contra Gent.

g Tribullus.

h Job. 1. 16.

i 1 Cor. 4. 13.

k Gal. 4. 13.

l Jo. 15. 18.

m Matth. 10. 26.

n Matth. 27.

o Act. 5. 41.

meridianus fulgor consurgens ad vesperam.

qui tum florebant maximè, non longe ab exodio suo, usur- A
pat, non incommodè ad alios transferri queat, atq; hunc
minimum, & recentiorem nostrum, qui peculiari præte-
rea voto abjectionem eligit in Ecclesia Dei, aditum inter-
cludens honoribus intus forisq; *Duæ cognationes*, inquit
a cap. 33.24 Jeremia *a*, quod Hugo de duobus accipit dictis ordinibus
per accommodationem, *quas elegerat Dominus, abjectæ
sunt, & populum meum despexerunt, eo quod non esset ultra
gens coram eis*. Imitandus Moses, *qui grandis effectus, ne-
gavit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cu-
jus populo Dei, quam temporalis peccati habere jucundita-
tem, majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum im-
properium Christi, aspiciebat enim in remunerationem* b.
b Heb. 11. 24 25. 26. c 1. Macch. 1. 51. d Is. 118. 10. e Deu. 26. 17 & 30. 19. 20.
Eligamus mori, quam *cibis* (peccatis horum ve occasioni-
bus) *inquinari immundis* c: *eligamus viam veritatis* d,
deniq; *Deum ipsum* e, *& vitam secundum illum*. Optatior
privata vita jucundiorq; vel Diocletiano teste, post abdi-
catum imperium, quo se tunc tempore reviviscere affir-
f Trebellius & Lamp. mabat, & novum sibi diem dilucescere f. Merito prælata
illius in Philippi Macedonis convivio sententia, qui non
Olympium, non aquam, non solem, rerum omnium ma-
ximam, sed cor quod res maximas despiceret, respondit
esse. Nec extrema prophanaq; desint exempla hominum,
qui gloriæ honorisque contemtu, hæc apud homines
comparere studiosissime conati sunt. Elegisse se hoc ipsum
testatur August. g, si tamen August. raptum tamen vio-
g Serm. 49 & 4. ad frat. in Eremo & civitat. concil. 4. quæstionum. fuit Ludovicus Pio cap. 222.
lenter ad Episcopatum; sic aliquando fit, ut tales eligat
Deus. At bonum est, ut quod in te est, eligas abjectus
esse, &, si licet, oblatos honores refutet, quod adeo
multi Sancti, tam serio fecerunt. Hic finem dicendi facio,
ubi vivendi sanctissima Paula, quæ in pia verborum isto-
rum expiravit repetitione, atq; meditatione, ut prodit
h Hieronymus, epist. 27. Hieron. *h*, quem non esse Auctorem commentarii in Psalmos
ambigo, vel ob interpretationem præsentis loci, quod esse abjectum in domo Dei, sit esse minimum
in regno cœlorum, idest, ut Angelum, qui sit major,
quam Joannes, quo in hac vita non surrexerat major. Ser-
mo est in domo Dei in hac vita; ubi illud quoque verum
est, quamlibet Ecclesiasticam functionem absque compa-
ratione dignior em esse, qualibet mere laica. De Juliano,
i orat. 1. in Julia. qui fuit apostata, & Gallo, scribit Nazianzenus *i*, C
in cleri ordinem cooptari voluisse, & divinos libros ple-
bi lectitasse, non minus id sibi amplum, & honorificum
esse existimantes, quam aliud quidvis: imò omnium or-
namentorum maximum præstantissimumq; pietatem esse
censentes. Thomas Morus regni Cancellarius Anelicani,
postea etiam martyr, indutus superpelliceum Sacerdoti
in Ecclesia concinebat, & sacrificanti ministrabat, duciq;
Northfoliæ, id regi displicituram cum exciperet, res-
pondebat, illi displicere non posse, quod regis Domino
impendebat obsequium: in supplicatione quoq; publica
interdum crucem præferebat k, *Nil dubitans vilior fieri*
k Erasmus in epist. 1. 4. Allegoria 1. 2. Reg. 6. 22 m 17. de civit. c. 5. n 1. Tim. 2. 9. o Is. 1. 2. 3.
& esse in oculis suis pro Domino *l*. Allegoriam demum
indicat August. *m*, longè præstantius esse, ut sit quis
quantulumcumq; membrum Sacerdotii Christiani], &
ad *regale Sacerdotium* Christi *n* pertineat, quam in quo-
vis collocari honore veteris legis, qui nullus jam est, juxta
illud ex historia Regum *o*, *Dimitte me obsecro ad unam
partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis*, quod D
legit Augustinus, *jacta me in unam partem Sacerdotii tui,
manducare panem*,

Vers. 12.) Quia misericordiam, & veritatem diligit
gratiam & gloriam dabit Dominus.

Vers. 13.) Non privabit bonis eos qui ambulant in in-
nocentia, Domine virtutum, beatus homo, qui spe-
rat in te.

Sensus loci. AD extremam fiduciæ suæ tantæ optimam rationem
dat, quia Deus qui misericordiam diligit exercet-
que, simul est in promissis servandis fidelis, & accuratus &
idcirco juxta fidelitatem istam atq; misericordiam dabit
sine dubio confidentibus in se gratiam, qua nos sibi, ac
aliis bonis gratiosos, & amabiles efficiat, præterea glo-
riam tum celebritatis in hac vita, nec non sanctitatis, tum
in futura sempiternæ fœlicitatis. Deniq; viventibus in
integritate, atq; simplicitate non negabat omnia vera, &
solida bona. Quocirca his dictis erumpit in exclamatio-
nem cum apostrophe ad Deum, quem appellat *Dominum*

virtutum, idest exercituum, atque fortissimum, & sibi
ipsi, atque cuivis qui divina spe sit plenus, gratulatur,
hoc nomine felicem esse, quod scilicet cunctis aliis post-
habitis, in uno illo ipsem omnem projiciat. Potest præ-
terea sensus esse, propterea infimum locum in ipsis templi
liminibus vel templi ministeriis Propheram suo, aut alte-
rius nomine elegisse dixisse, antea, quia novisset Deo gra-
tam esse misericordiam, idest, hilaritatem, & alacritatem
ipsi servientium, una cum fidelitate atq; sinceritate, quæ
procul amovet omnem dissimulationem, & hypocrisin,
& quod has duas in suo cultu virtutes humilitatis, de qua
prius dictum est, locias, ipse copiosè remunetet, confe-
rendo gratiam & gloriam, ut pote qui *glorificantes se glori-*
p Prov. 4. 34 Jac. 4. 6. 1. Pet. 5. 5. Sensus mysticus. r Prov. 15. 33
ficet p, *& humilibus sive mansuetis det gratiam* q; *gloriam-
que præcedat humilitas* r. Mystico recepto sensu decla-
ratur hic locus de misericordia & veritate, quibus in Ec-
clesia parcitur peccatori, docetur saluti necessaria, ju-
stificatur, postremo perducitur ad gloriam: vel per mi-
sericordiam allicitur ad veniam, per veritatem justitiæ
compungitur ad pœnitentiam, & omnia bona conduc-
B cunt quæ conducunt ad salutem ei qui ex animo diligen-
terque illam procurat.

Quia misericordiam & veritatem diligit Deus.) Ante-
quam dicode aliis versionibus, moneo de harum duarum
in Deo virtutum conjugatione, quæ frequenter in scri-
pturis ponitur, dixisse non prius in hoc opere quantum sa-
tis fit, seu de misericordia & judicio, aut justitia, quæ
Deus etiam quodam de præcedentibus Psalmis f, diligere
canitur. Si religiosis viris hoc, & ea quę sequuntur accom-
modemus, sic exponemus, id eos amplexos institutum, &
abjectionem elegisse in domo Dei, ut per misericordiam,
quam, pauperibus res suas distribuendo, faciunt, ab illo
diligantur, qui præterea diligit in iisdem veritatem, hoc
est, præclarum illud verumque judicium, quo censent
cuncta mundi præsentis bona postponenda minimo, abje-
ctissimoque loco in domo Dei, pro dicta autem misericor-
dia & veritate det eximiam gratiam & gloriam excellen-
tem, *nec eos fraudet à desiderio ipsorum* t, *sed tribuat
illis secundum cor eorum, exaudiatq*; u. Vera misericor-
dia, maximeque, ut Hugo hunc sensum sequens, notat,
t Ps. 77. 36. u Ps. 129. 25.
C est *misereri animæ suæ* x, quia *qui sibi nequam, nulli bonus
y*; quod perfectissimè facit, qui renuntiat omnibus postea
x Eccl. 30. 20 y cap. 16. 22.
verò spirituales eleemosynas erogare non cessat, orando,
prædicando, confessiones audiendo, &c. Hæc miseri-
cordia & veritas *præparant bona* z, *misericordia & fide*
z Prov. 16. 21 a cap. 15. 27. b Cap. 16. 6.
(seu fidelitate & veritate *purgantur peccata* a: *istis redi-
mitur iniquitas* b.

Jam quod attinet ad alias versiones ex Hebræo: Hiero-
nymus interpretatur *quia sol & scutum Dominus Deus*. Alii
lux & securitas. Aquila eodem fere modo ὅτι φωτὸς καὶ ὑπερασπιστὴς Κύριος ὁ Θεός Sol & clypeus Dominus Deus: item Symma-
chus ὅτι ἥλιος καὶ ὑπερασπιστὴς Κύριος ὁ Θεός nempe ἀγαπᾷ,
solem enim & protectionem Dominus Deus, nimirum *diligit*, vel δίδωσι, *dat*. Hebraicè sic est כי שמש ומגן יהוה אלהים
chi schemes umaghen Jehovaelohim, quod Hie-
ronymus & alii duo quos dixi, ad verbum reddiderunt
omisso *diligendi* verbo, quod ab est ab Hebræo textu. Pla-
cet quod Faber (parum licet æquus editionis vulgatæ) Ri-
cardus Cenomanus, Genebrardus monet, Interpretes
Lxx. solis, ac scuti metaphoram expressisse, ut sol esset
misericordia, quoniam Christus Dei misericordiam in suo
sole communicando commendavit c; scutum veritas, c Matt. 5. 45
quia idem Deus *hac, tamquam scuto circundat nos* d. Mi-
sericordiæ quoq; per solem effecta mirificè declarantur, & d Ps. 90. 5.
veritatis per scutum. Sol enim illustrat, vegetat, fovet;
alit, fœcundat, vires reparat, veritas seu veracitas, fidel-
vea c fidelitas Dei in promissis suis tutos atq; securos nos
facit, & est loco scuti, ac propugnaculi. Vel, significari
senserunt Interpretes, sic Deum dare gratiam, ut sol dat
lumen, sic gloriam, ut propugnator victoriam. Frigidior
interpretatio, sensu solo, ac scuto secundum propriam
notionem, ut quod ait Agellius, quia dixerat Propheta
optare se vel in limine domus Dei jacere, nil ibi vereri aut
solis aut frigoris injuriam: cui namque serviat, esse solem,
ut algentem calefaciat: scutum & protectionem, ut à ni-
mio solis ardore defendat. Sed & parum probabilis ejus-
dem Angelii conjectura, legisse Lxx. Hebraicè, non ut
recitavimus, sed שמן *scemen* & ἔλαιον אמונה *emunah*. &
vertisse ἔλαιον *oleum*; ex hoc autem postea factum ἔλεον
misericordiam. Est quidem *emunah veritas*; sed *scemen
oleum, unguentum, pinguedo*, nec nisi figurate *misericor-
diam* significat, sicut & ἔλαιον quæ aliquando cognomi-
natur

natur misericordia uber seu pinguis, ut ibi, *senectus a mea
in misericordia uberi*, licet Hieronym. oleum transferat,
quia est שמן *scemen* & ἔλαιον: quamvis putent aliqui La-
tinum nostrum reperisse in textu Lxx. Interpretum ἔλεος
misericordiæ nomen. Certe quum retineat Agell. ἔλαιον, id
est, *oleum*, & figurate poni velit pro *misericordia*, cur non
hic etiam concedit nomen שמש *scemes* secundum eam-
dem metaphoram usurpari pro *misericordia*, cum non mi-
nus misericordiæ Sol, sed magis quoq; quam oleum con-
venire possit: veritati etiam vocabulum scuti? Præterea
cum in nomine שמן *scemen*, quod substituitur pro שמש
scemes, figurata significatione retineatur, quid opus fuit
substituere? & quare מגן *magben* figuratum etiam voca-
bulum non est relictum, sed citra figuram aliud supple-
tum אמונה *emunah veritas*? Deniq; Aquilæ, Simma-
choque & Hieron. credi potius, ceteriq; omnibus, quam
unius debet suspicationi. Chaldaicè ponitur pro *Sole arà*,
aut *murus excelsus* שור רם *schurram*. Prudenter fecisse
Interpretes videntur *Solis* non exprimendo nomen, quia
Græci divinum numen, syderibus inesse arbitrabantur:
nec defuere, qui scutis ipsis adorationem impertirent.

Græci syderibus inesse divinum numen arbitrabantur.

Gratiam & gloriam dabit Dominus.) Addit Cassiodor. g
Deus. Psalterium Romanum habet pro *Domino* nomen
Dei: Gallicanum rejicit nomen *Domini* in sequentem ver-
sum Hebraicè, *Dominus Deus*, junguntur præcedenti-
bus, *Sol & scutum*, & isti membro nectitur nomen *Domi-
ni*. Græca disjunctio varia. Correcti codices legunt
ἀγαπᾷ Κύριος ὁ Θεὸς *diligit Dominus Deus*; deinde χάριν
καὶ δόξαν δώσει Κύριος. Alii, Θεὸς χάριν, &c. tum in se-
quenti membro, Κύριος ἀγαθοὺς. Parum refert.

Gratiam & gloriam litterali de Hebræis captivis sen-
su, intelligimus, quæ consistat exterius in favore, gratia
apud alios, nominis celebritate. Sed mysticè passim inter-
pretantur de supernaturalibus gratiæ, præsertim sancti si-
cantis, & gloriæ beatæ muneribus. Hæc dicuntur à Deo
dari tamquam à caussa prima principali, quamvis aduli
dispositive concurrant ad consecutionem gratiæ justificati-
ris, ad actum verò visionis beatificæ etiam ut caussa per
se, & principalis, sed secunda. Nec enim ex eo quod glo-
riam dare Deus dicitur, sequitur in dicto actu habere se
beatum mere passive, quod etiam aliqui arbitrantur actui C
vitali, qual s est visio, repugnare, sed caussam primariam
seu primam principalem Deum esse, tum quando elicitur
actus ille, tum ratione gratiæ sanctificantis, cujus idè caus-
sa per efficiens solus est, tum meritorum, quorum radix est
eadem illa gratia simul cum auxiliis divinis, tametsi i: di-
ctis meritis, qui meretur habeat se ut non instrumentalis
dumtaxat, sed tamquam efficiens caussa per se secunda in
genere moris. Sequitur potius ex istis verbis requiri ad sa-
ctitatem, atq; ad videndum Deum peculiare ejusdem su-
pernaturale donum: Qua in re, quod attinet ad visionem
Dei, quæ difficilior est, damnantur in Concilio Viennensi
b Citm. ad nostrum de parit. sub Clem: V. b Begardi & Beguinæ, qui senserunt quam-
cumq; rationalem creaturam naturaliter beatam esse, nec
indigere supernaturali lumine, sive intelligas de habitua-
li, sive de actuali, quod nunc no curamus. Id certè ita pro-
priumDeo est, esse caussam efficientem primam principa-
lem gratiæ & gloriæ, ut creaturę communicari non possit, D
ut caussam, inquam, talem & independentem, atque per
virtutem sibi propriam, ac naturalem. An verò possit crea-
tura aliqua esse caussa principalis secunda dictarum rerū
per virtutem à Deo acceptam, quę sit sufficiens & propor-
tionata ad ejusmodi producendos effectus, magis in du-
bium revocari potest, de quo nunc non agimus. Argumen-
tari autem hinc licet, Christum Deum esse, quia de se ut
e Is. 10. 28. d 2. Tim. 4. 8 f Heb. 9. 10. de caussa prima principali dixit e *vitam æternam do eis*;
Paulus *d* de illo; *Coronam justitiæ reddet mihi Dominus
in illa die justus judex*; & *e*, *dicebat auctorem salutis eo-
rum, qui multos filios in gloriam adduxerat*. Præterea se-
quitur gloriam gratiæ respondere, tamquam fructum ra-
dici, vel finem fructus præcedentis, qui dicatur gratia
f Rom. 6. 22. g Ibid. sanctificans cum operibus ac meritis; *Habetis enim*, ait
Apostolus *f*, *fructum vestrum in sanctificatione, finem ve-
ro vitam æternam*; & *gratiam Dei* esse ait *vitam æternā* g.
h Ep. 105. & Ench. c. 107. & l. de grat. & libero arb. c. 8. i Rom. 11. in epist. ad Rom. Nam etsi debeatur meritis tamen idest, ratione gratiæ, ut
docet August. *h*, Chrysostomus *i*, & alii, ita ut Deus
dicatur præmiare & coronare munera, donaque sua.

Non privabit bonis eos, qui ambulant in innocentia.) Hie-
ronym. *nec prohibebit bonum ab his, qui ambulant in per-
fectione*. Alii *e in simplicitate*, vel *integritate*, vel *sinceritā-
te*. Hæc omnia valet כתמים *bethamim*, & ἀκακία & de
quibus dictum alias. Habent alia Latina Psalteria, & Au-

Gratiæ bona tantum absolute bona dici meruerunt.

gustinus, Arnob. Cassiod. participium, *ambulantes*. Non
est dubitandum, quin gratiam, gloriamq; det is, qui nul-
lum destituit bonis gratię, & omnes vult salvos fieri, dum-
modo ambulent sine dolo, fraude, fuco, fallacia, fictio-
ne, hypocrisi: sed syncere, ex animo, serio, simpliciter, ac
perseveranter colant ipsum. Gratiæ bona nomen *bono-
rum* absolutè merentur, cetera vel ἀδιάφορα sunt, vel mi-
nus perfecta, honesta, bona, ut morales virtutes naturæ
viribus comparatæ. Non privare, vel non prohibere, non
negare, non auferre ultrata ἀπόστασις piusquam se ferat,
importat, nimirum liberaliter concedere. Ceterum non
istius generis dumtaxat bonis non privat Deus ambulan-
tes in innocentia, sed neq; aliis quibuscumque, quatenus
conferunt ad salutem: &, si quando privat, idest, non
concedit, aut etiam tollit, propter potiorem illorum con-
servationem, vel incrementum id facit. Bonis gratię non
privat jam datis, nisi propter peccata & demerita, quia
sine potentia sunt dona & vocatio Dei k: propter similem k Rom. 11. 29
præterea causam privat, idest, denegat non quidem ne-
cessaria & sufficientia, sed majora vel efficacia gratię au-
xilia: quum tamen homo libera labatur voluntate, non de-
turbatus à Deo faciente ut benè currens cadat, quemad-
modum rectè August. ac Prosper docent: denique privat
etiam bonis naturæ aliquando, in pœnam. Athanasius m
quia bonorum gratiæ largitio attribuitur Spiritui Sancto, l De bono perfec. 22. m ad cap. Galla. c. 11. de bonis nat. suscep.
hunc quoq; locum, in quo nominantur bona, de eodem il-
lorum Auctore interpretatur; quemadmodum illud, *Quis
ostendit nobis bona?* & o, *pater vester de cœlo dabit bo-
na petentibus se*, quod Lucas p exponit *spiritum bonum*. n Ps. 4. 6 o Matth. 7. 11 p Cap. 11. 13.
Innuens quoq; præsentis loci verba Tertull. q, retentaq; q de cultu fem. c. 6.
Græca voce ἀπὸ ἀκακίας, hanc, ait, incorruptibilitatem ha-
bemus semper induere ad domum Domini, quam ἀκακία
pollicetur. Huc Rhenanus ibi alludi putat, Pamelius ad
Ps. 23. r. *Qui ascendent in montem Domini, &c. innocens* r vers. 3.
manibus. Ac de domo Domini mentio hic superius s præ-
cessit; & illo versiculo est expressum nomen ἀκακίας. Sed s v. 5.
Philo Carpathius t proprie videtur interpretari de bonis, t in Cant.
quæ cœlestis sapientia Ecclesiæ sue semper tribuat in præ-
senti vita. Utraq, complecti possumus, etiam quæ ad fu-
turam vitam pertinent, ipsammetque beatitudinem.

Domine virtutum.) Ex Hebræo, *exercituum*. Græcè
δυνάμεων, quæ voces multoties occurrerunt, nec signifi-
cant virtutes morales, Addunt (*Deus*) alia Latina
Psalteria, Augustinus, Cassiodorus, Arnobius.

Beatus homo, qui sperat in te.) Arnob. *vir*, & monet
non sexum indicari, sed mentem, virilis reddi ex viro se-
minam, & Deum amare fœminam, quæ jure vir dicitur.
Utriusq; generis sunt אדם *Adam* appellativum nomen,
& ἄνθρωπος, & *homo*, sed epitheta μακαρίος & *beatus* re-
stingunt ad virum: constarq; fæpè in masculino sexu com-
prehendi fœmininum. In Psalmo 33. u canitur, *beatus
etiam, qui sperat in Deo*; si nimirum sit spes, quam Pe-
trus x vocat *vivam*: denique si cetera non desint, & ser- u v. 9.
mo est de beatitudine hujus vitæ, quam solet appellare
Augustinus beatitudinem in spe, & Joannes y *eum, qui* x 2. Ep. 13. y 13. Ep. 3. 3.
habeat hanc spem, beatificare seipsum.

PSALMUS
OCTOGESIMUS QUARTUS.

1 In finem, Filiis Core, Psalmus.
2 BEnedixisti Domine terram tuam: avertisti ca-
ptivitatem Jacob,
3 Remisisti iniquitatem plebis tuæ; operuisti
omnia peccata eorum,
4 Mitigasti omnem iram tuam; avertisti ab ira in-
dignationis tuæ.
5 Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram
tuam à nobis,
6 Numquid in æternum irasceris nobis: aut extendes
iram tuam à generatione in generationem.
7 Deus tu conversus vivificabis nos: & plebs tua læ-
tabitur in te.
8 Ostende nobis Domine misericordiam tuam: &
salutare tuum da nobis.

9 Au-